

УДК 94:327(497.11:470)"18/19"

930.85(497.11:470)"18/19"

271.222(470)

DOI <https://doi.org/10.31212/zradova.17.rusijaisrbija.tim.155-166>

Проф. др Алексеј ТИМОФЕЈЕВ

Институт за новију историју Србије
Филозофски факултет Универзитета у Београду
al.timofev@gmail.com

Алексеј ТИМОФЕЕВ, д.и.н.проф.

Институт новейшей истории Сербии
Философский факультет, Белградский университет

Динамика друштвених, културних и економских веза Русије и Србије на прелому 19. и 21. века

Динамика социальных, культурных и экономических связей между Россией и Сербией на рубеже XIX-XXI веков.

Сагледавање историје руско-српских односа, али и узајамне перцепције у XIX веку, оправдано привлачи пажњу истраживача и у Русији и у Србији.¹ Крајем XIX и почетком XX века српско-руски односи дошли су у једну веома интересантну, али и веома интензивну фазу. То раздобље је започето општим узајамним разочарењем. Тај нови однос политичке елите Србије према руској помоћи после 1878, до кога је дошло услед мегаломанских Санстефанских планова и стварања ривалске Бугарске кнежевине,² итекако се одразио на динамику политичких односа између новорођене Српске кнежевине/ краљевине и Руске царевине. С друге стране, у делу руског бирократског сталеза, упућеног у креирање политике Русије на Балкану у то доба је доминирало разочарење у српску лојалност, услед изостанка српске акције у последњим руско-турским ратовима (1854–1856. и 1877). На неко време руска политичка елита и већи део словено-

1 Шемякин А. Л. *Русские о Сербии и сербах*, Том I, Санкт-Петербург 2006; Јовановић М. *Срби и Руси 12–21. век (историја односа)*, Београд 2012; Јовановић М. *Срби о Русији и Русима 1750–2010: Од Елизавете Петровне до Владимира Путина. Антологија*, Београд 2011.

2 Айрапетов О. Р. „О причинах начертания Сан-Стефанских границ Болгарии“, *Вестник МГУ. История*, 6/1998.

филски расположене школоване јавности је концентрисао све своје наде и симпатије на новог миљеника на Балкану - Бугарску. Српска политичка елита је тек морала да научи битну лекцију о томе да Русија има амбиције на Балкану, које могу да се покlope са интересима Србије, али само у том случају, ако Србија уклопи своје спољнополитичке афинитете са интересима северне велесиле. Са друге стране, и Русија је тек у том раздобљу, по први пут, схватила да нормалан циклус развоја новорођене државе увек води од ратног савезништва ка мирној изградњи у којој Русија, која је без изразитих економских интереса на Балкану, неизбежно губи свој утицај у поређењу са западноевропским силама неоптерећених словенофилством, али веома корисним у привредном развоју држава, насталих на рушевинама Османске царевине.³ Политички односи за време четири деценије постојања независне Србије и Руске империје (1878-1917) су директно зависили од састава српских влада и осцилација утицаја русофилских странака (либерала и у још већој мери радикала). Међутим, црквена, културна и економска сарадња двеју држава у овом раздобљу није се увек поклапала са интензитетом и вектором политичких односа.

Црквени односи Русије и Србије су после 1878. године запали у дубоку кризу.⁴ Њен почетак је означила смрт архимандрита Саве, првог управника Српског подворја у Москви. Тај бивши игуман манастира Горњак у близини Београда, одиграо је значајну улогу у развоју Српског подворја.⁵ Према документима Српског подворја у Москви, архимандрит Сава није само уредно водио имање Подворја, већ је и успоставио чврсте и веома активне везе са словенофилски расположеним Московљанима, чија је подршка веома погодовала развоју српског представништва у срцу руског Православља.⁶ Смрт архимандрита Саве 8. октобра 1880. године озбиљно је омела рад Српског подворја које је концентрисало не само верске, већ и

3 О ревалоризацији односа руске дипломатске елите према балканским Словенима крајем XIX века видети: Косик В. И., *Константин Леонтьев: размышления на славянскую тему*, Москва 1997; Леонтјев К., *Исток, Русија и словенство*, Београд 1999.

4 Макуљевић, Н., *Црквена уметност у Краљевини Србији (1882-1914)*, Београд 2007; Пузовић В., *Руски путеви српског богословља: школовање Срба на руским духовним академијама: 1849-1917*, Београд 2017.

5 Козлов В. Ф., „Сербское подворье в Москве“, *Московский журнал* 5/1999; Пузовић П., „Подворје Српске цркве у Москви“, *Српско-руски односи од почетка 18. до краја 20. века*, Београд 2012.

6 АС, МПс, Ц, ФIV, р17/1883.

културно-пропагандне активности Србије у Русији. Нови управник Српског подворја у Москви игуман Теофил, постављен 25. јуна 1881, актом митрополита Михаила (Јовановића), нашао се у положају супротном ономе у којем је био његов претходник. Од московских славенофила није добијао подршку „да се бори са оскудицама Подворја због лежећег на њему дуга“, услед чега се „Подворје нашло у критичном стању“, а он сам је био приморан да тражи повлачење из Русије.

Кључ ових промена је био у судбини некадашњег питомца Кијевске духовне академије, замонашеног у Русији још далеке 1853. године, под монашким именом Михаило, а који је од 1859. био митрополит Београдски. На предлог Беча, али уз властиту доследну жељу, кнез Милан Обреновић је 18. октобра 1881. године издао указ о детронизацији без пензије митрополита Михаила, „најдоследнијег русофила у целој Србији“. Према још једној констатацији А. Шемјакина, у Русији „тај отворени демарш српског монарха нису могли и нису желели да оставе без последица“.⁷ Ситуација око Српског подворја је дошла до усијања када митрополит московски Јоаникије (Самбикин) није дозволио да се име новог београдског митрополита Теодосија (Мраовића), рукоположеног у Аустро-Угарској (у Сремским Карловцима 27. марта 1883) и постављеног уредбом краља Милана, помиње на службама у Српском подворју у Москви, како је то била пракса у време митрополита Михаила. На претњу игумана Теофила 15. јула 1883. да ће према наредби српске Владе да „затвори цркву и кућу и с јеромонахом да се врати у Србију, узевши кључеве са собом“, митрополит Јоаникије је изјавио да куће могу да се затворе, али да црква дата на коришћење не сме бити затворена и да ће, ако буде потребно, „он с полицијом цркву отворити“.⁸ Уосталом, ни куће нису биле затворене - јер нису били исплаћени кредити узети за њихову изградњу, а исплаћивани су рентирањем самих тих кућа. Ускоро по одласку игумана Теофила, у згради Српског подворја у улици Сољанка појавио се нови станар - из Србије, протерани митрополит Михаило,

7 Шемјакин А. Л., „Митрополит Михаило у емиграцији (Заједно са Николом Пашићем против Милана Обреновића)“, *Зборник Историјског музеја Србије* 31/2003, 221-222.

8 АС, МПс, Ц, ФIV, p17/1883.

који је као емигрант у Русији провео пет година, све до свечаног повратка на митрополитски престо.⁹

У исто време рад Српског подворја је био обновљен и није се сводио само на јачање српско-руских црквених веза (уз велику помоћ Московске духовне академије). Подворје је имало функцију места за окупљање друштва московских Срба „Невесине“, организатора српских студената у Москви, координатора српске пропагандне акције и чак - једне од испостава српске владе за набавку оружја током Балканских ратова и на почетку Првог светског рата. У таквом успону активности Српског подворја у Русији велику улогу је одиграо последњи његов игуман, који је дошао у Москву после силаска са власти династије Обреновић - игуман Михаило (Урошевић).¹⁰

Осим комеморативних активности приликом обележавања годишњица руско-српске сарадње током Источне кризе 1875–1878, у домену српско - руских црквених односа било је и одређених проблема.¹¹ Руска православна црква је извела низ контраверзних подухвата на подручју Српске цркве, али који су на крају, ипак имали позитиван баланс. Ради се о тзв. Дечанском питању.¹² Бројно стање и спремност на самоодрицање српских монаха за време турске владавине рапидно су опали. Доба владавине митрополита Теодосија (Мраовића) је постало доба успона празноверја, спиритизма и атеизма код Срба у Краљевини.¹³ На прелому XIX и XX столећа само је у руском манастиру Св. Пантелејмону на Светој Гори живело више руских монаха него ли српских у целој Краљевини Србији. Није чудно да је митрополиту Михаилу, који се вратио на место београдског митрополита, пала на ум идеја да се обрати руским монасима на Атосу са предлогом да помогну српској духовној браћи и поделе с њима своје духовно искуство. Најприкладнији за то је био управник келије Св. Јована Златоустог код Хиландара, јеромонах Кирил (Абрамов).

9 Пузовић П., „Никола Пашић и митрополит Михаило: (1883–1898)“, *Никола Пашић – живот и дело*, Београд 1997.

10 АС, МПс Ц, Ф1, р68/1899; АС, МПс, Р, ФII, р48/1914; АС, МИД, Пс, П-ПО, Ф1, р49/1912.

11 Шемякин А. Л., *Смрт графа Вронског*, Москва 2002; АС, МПс, Ц, ФVI, р60/1887; АС, МПс, Ц, ФIX, р90/1907; АС, МПс, Ц, ФII, р15/1914, итд.

12 Батаковић Д., *Дечанско питање*, Београд 2007; Пагануцци П. Н., *Высоко-Дечанская лавра на Косовом поле*, Джорданвилл 1976; Троицкий П., „Монастырь Високи-Дечане и русские монахи“, *Славянская душа* 2/2004.

13 Марјановић Ч., *Историја Српске цркве*, Београд 2001; Радић Р., *Народна веровања, религија и спиритизам у српском друштву 19. и у првој половини 20. века*, Београд 2009.

Донски козак, који је са оцем стигао на Атос, још као петнаестогодишњи младић, Кирил је имао вишедеценијско искуство на Светој Гори, келију Св. Јована Златоустог је обновио 1883. а до почетка XX века умножио број браће и послушника до 120 људи (углавном Руса).¹⁴ У исто време српски манастири у Старој Србији били су запустели и нису имали подмлатка. Иако подређена српском манастиру Хиландару, руска келија св. Јована Златоустог имала је више монаха, него сам манастир. Међутим, наследник митрополита Михаила на трону београдских митрополита Инокентије (Павловић), иако је био ученик руске Кијевске духовне академије, није хтео да преговара са братством келије св. Јована Златоустог и одбио је њихову молбу да дозволи претварање келије у скит.

У таквим околностима, митрополит Рашко-призренски Нићифор (Перић) је, без консултација са Београдом, 1902. године одлучио да руске монахе позове у манастир Високе Дечане. Ово је одговарало жељама монаха из келије Св. Јована Златоустог који су хтели да својим успесима у Дечанима одбровоље Хиландарско братство и да им оно потом да жељену самосталност (тј. статус скита).¹⁵ Међутим, даљи живот Високих Дечана није био једноставан. Манастир је био веома сиромашан и запуштен, а околином су харали албански пљачкаши. Руским монасима није било лако да се уклопе у локалну средину, чија су схватања о православљу била далека од онога што је предвиђао Атонски типик (који су, према уговору са митрополитом Нићифором, морали да поштују руски монаси). Када је 14 руских монаха стигло у Дечане, један једини српски монах и два искушеника, који су се тамо затекли, нису хтели да признају ауторитет оца Кирила и да се прилагоде Атонском типичу. Мир се није вратио у манастир ни када им је отац Кирил дозволио да не претерују са службама, да једу месо и да пију ракију по својој жељи. Споразум није могао да буде постигнут због немогућности да се пристане на навике српских монаха, које су укључивале псовање, јавно кршење поста и забране клања животиња на територији манастира.¹⁶ Кирил је наставио са старом српском манастирском праксом давања гостима о празницима меса, а сваког дана по вољи ракије и вина. Интересантно је да је у почетку забрана клања животиња

14 *Обитель св. Иоанна Златоуста на св. горе Афонской и возобновитель-настоятель ея иеросхимонах о. Кирилл*, Санкт Петербург 1900.

15 АС, МИД, РКП, Ф1, р14/1903.

16 АС, МИД, РКП, Ф1, р211/1906.

на подручју манастира била препрека и за успостављање добрих односа са локалним српским становништвом, које је касније ипак прихватило и поштовало доследност руских монаха. Посебно су биле корисне школа, болница и апотека, које су руски монаси отворили за потребе локалног православног становништва.¹⁷ Много већи проблем је настао у односима са самим митрополитом Нићифором, који је тежио да од манастира добије више пара, него што је било предвиђено по уговору (посебно од донација које су руски монаси добијали из Русије).¹⁸ Ситуацију је погоршала и делатност новинара појединих београдских новина, плаћаних из аустријског буџета, који су водили праву кампању против присуства руских монаха у Дечанима. Ствар је била дефинитивно решена тек пензионисањем митрополита Нићифора 1911. године. Руски монаси су у Дечанима остали све до Првог светског рата, када су били интернирани од стране окупаторских власти. После рата ојачало српско монаштво је вратило српски карактер манастиру, али су поједини руски монаси боравили у Дечанима све до краја Другог светског рата.

Ипак, односи између православне Русије и православне Србије на прелому XIX и XX столећа нису се сводили само на тај један сегмент, већ су били знатно богатији, укључујући међуцрквену сарадњу, размену делегација и путовања појединаца. Једно од тих путовања, која су помогле српске црквене власти у самој Србији, било је посебно важно за будуће културне везе Русије и Србије, иако га тадашња јавност није посебно пратила. Манастирске светиње Србије обишао је 1910. године Сергеј Николајевич Смирнов (1877-1958), талентовани архитекта и историчар уметности.¹⁹ Његов животни пут је у наредним деценијама на више начина био повезан са Србијом. Управо је он у вртлогу Грађанског рата 1918. године успео да спасе од смрти сестру краља Александра Карађорђевића - Јелену Романов - супругу руског кнеза Иоана Константиновича. А онда је, по доласку у емиграцију у Краљевину СХС дизајнирао ентеријер драгуља нововековне српске црквене архитектуре - цркве Св. Ђорђа на Опленцу и учествовао у рестаурацији и уређењу многих других српских светиња.²⁰

17 АС, МИД, РКП, Ф1, р211/1906.

18 АС, МИД, РКП, Ф1, р211/1906.

19 АС, МПс, Ц, ФVII, р54/913.

20 Гудович Ю. А., „Инженер и археолог С. Н. Смирнов (1877–1958) на службе при дворе Карагеоргиевичей (к вопросу о вкладе русской эмиграции в культуру и науку Югославии)“, *Русская диаспора и изучение русского языка и русской культуры в инославянском и иностранном окружении*, Београд 2012.

За разлику од традиционалних црквених веза, економске везе Русије и Србије су се крајем XIX и почетком XX века налазиле тек у повоју. У том периоду потписани су први формални трговачки уговори између Русије и Србије. Први, типски из 1879. по обрасцу уговора потписаних са другим европским земљама; други, из 1893. године са неколико посебних клаузула, и најзад, трећи „Уговор о трговини и пловидби између Србије и Русије“ из 1907. у којем је садржано више протекционистичких одредби са циљем да се побољша српско-руска трговинска размена.²¹

У наведеном раздобљу, осим традиционалног извозно-увозног асортимана војне и црквене опреме, коју је Русија или донирала или по повлашћеним условима продавала Србији (оружје и војна опрема, црквене ствари и књиге) руски трговци и привредна друштва су на српско тржиште извозили и широк дијапазон других производа: од рибе, руског чаја и нафтних прерађевина до... гумених ципела „галоша“. Но, упркос свему, трговински обим робне размене није био значајан, чак ни у оном сегменту у коме је Русија имала значајну предност, као један од ретких произвођача - у извозу нафтних деривата - пошто су потребе Србије за бензином и керозином биле веома ограничене.²² Са своје стране, српски трговци су покушавали да у Русију извезу суве шљиве, пекмез, шљивовицу, свеже воће, свињске прерађевине, али - и гусле и пиротске ћилиме. Очигледно да за Руску империју (са плодном Украјином и топлим Кавказом) та понуда занатлијске производње није могла да буде претерано интересантна. Једини видљиви успех ових раних трговинских покушаја сарадње вероватно је била навика последњег руског цара Николаја II да пред ручак попије не чашицу коњака (како веома често сматрају у савременој Русији због урбане легенде о „коњаку и лимуну“), већ - добар гутљај шљивовице.²³ Увиђајући све ово, Никола Пашић је 1905. године констатовао да је српски „извоз у Русију био све време ништаван, а ни увоз из Русије није био особито велики“,²⁴ што је било очигледно не само у Србији, већ и у Русији.²⁵ Уосталом, почетком XX века Русија није имала развијену привредну размену ни са другим балканским

21 АС, МИД, ПО, ФII, 568; АС, МИД, ПО, ФV, 269; АС, МИД, Т, 1907, ФII/V2/13.

22 Статистички подаци о трговини Србије са Русијом: РГИА, ф.32, оп.1, д.1098; Статистички подаци о увозу нафте у Србију: РГИА, ф.32, оп.1, д.1100; Србија и Русија 1838 - 918, Београд 1988, стр. 54; АС, МИД, ПО, ФV, 292-295.

23 Соколов Н. А., *Убийство Царской Семьи*, Буэнос Айрес 1969, 56.

24 АС, МИД, ФIX/15.

25 АС, МИД, ТФII, РN^о4/1906.

земљама (попут Румуније и Бугарске), географски ближих Русији и са извозном понудом сличном српској.²⁶

Другачија је ситуација била у „стратешким“ пројектима, увек зависним од државне политике. Руски капиталисти су изгубили прилику да уђу на српско тржиште одмах по проглашењу независности Србије, због доласка на власт напредњака, када је уместо М. Г. Черњајеву, изградња српских железница 1881. била поверена аферашу Е. Бонтуу и његовој ултракатоличкој и антисемитској „Генералној унији“ (која је формирана да контрира Ротшилдима), али која је неславно пропала већ 1882. године.²⁷ Много успешнији подухват српско-руске привредне сарадње представљала је делатност Српског бродарског друштва у које су 1890-их година ушли руски мањински акционари, а које је почетком 20. века координирало своје активности са руским Црноморско-Дунавским паробродским друштвом.²⁸ Привредне везе српских и руских паробродарских предузимача и коришћење српских лука на путу трговинске размене Русије и Европе имале су и своју ванекономску корист за време ратних недаћа 1910-тих. Та веза је постала активна приликом пребацивања оружја и ратне опреме у Србију, а представништво Руског дунавског паробродског друштва у Одеси је служило и као експозитура за непосредну доставу и исплату српских војних набавки.²⁹

Традиционална грана српско-руских односа била је просветна и културна сарадња. У то време Русија већ више нема примат као дестинација за школовање српских интелектуалаца, и губи утакмицу са немачким, аустријским и француским универзитетима, али у периодима побољшавања српско-руских односа (у првој половини 1890-их и 1903-1914), ипак привлачи српске питомце веома специфичне структуре. Према подацима српских Шематизама за 1878-1913. годину, које доносимо у овој књизи, у Русији се школовао само један питомац Министарства народне привреде (шумар), три питомца Министарства грађевина, 8 питомаца санитетске струке Министарства унутрашњих дела и појединих срезова, 26 питомаца Министарства просвете и црквених послова (углавном богослови) и 111

26 АС, МИД, ФХ/16.

27 Bouvier J., *Le Krach de l'Union Générale (1878-1885)*, Paris 1960; Ferguson N., *The House of Rothschild: The World's Banker, 1849-1999*, New York 1999.

28 АС, МИД, ПО, ФV, 249-250; АС, МИД, ПО, ФV, 262-263; АС, МНП, П, ФХХIV, №13/97.

29 АС, МИД, Пс, П, ФI, p17/1912; АС, МИД, Пс, П-ПО, ФI, p49/1912; АС, МИД, Пс, П, ФI, p7/1913; АС, МИД, К-О, ФI, p2/1914; АС, МИД, Пс, П-По, ФI, p99/1915.

питомаца Министарства војног.³⁰ Наравно да овај списак није потпун, јер државну српску стипендију у Русији нису имали сви - неко је добијао руску државну, српску приватну или руску приватну стипендију, а неко је и сам покривао трошкове својих студија.³¹ Генерално, број српских студената у Русији се налази у опадању све до краја прве деценије XX века.³² Нови талас школовања у Русији се подигао тек 1910-их. Први светски рат га је омео, али није га и потпуно прекинуо.³³ Тај рат је донео још једну новину, којој је било суђењено да се понови неколико пута у XX веку - школовање избегличке деце.³⁴ Српска деца која су се, силом прилика, нашла у избеглиштву, школовала су се у Русији од 1916. године, пошто су стигла преко Румуније. Деца су била смештена у два пансиона у Одеси (196) и једном у Јелисаветграду (145), а осим тога, код својих родитеља у Јелисаветграду живело је још 180 српских дечака и девојчица.³⁵ Њихова судбина, у револуцијом спаљеној Русији, није била завидна, а пут у завичај - мучан и дугачак.

Вероватно је потпуна новина у културним односима Русије и Србије била сарадња у делатности коју бисмо назвали „шоу-бизнисом“. Ту је дошло до потпуних новина, попут доласка првих руских фоторепортера и сниматеља,³⁶ али и до много темељније и опипљивије сарадње у области позоришта. Почетком XX века Народно позориште у Београду је приређивало гостовања руских глумаца, бавило се набавком позоришних костима из Русије, обележавало годишњице битне за Русију, доводило је из Русије гостујућег редитеља Алек-

30 Доминација војника у наведеном списку делимично је последица тога што они нису имали могућности да се школују у иностранству о страном или свом приватном трошку.

31 АС, МПс, Ц, ФV, р56/1896; АС, ЛK-512.

32 Трговчевић Љ., *Планирана елита: О студентима из Србије на европским универзитетима у 19. веку*, Београд 2003, 60; Јовановић М., *Срби и Руси 12–21. век (историја односа)*, 126–129.

33 АС, МПс, Р, ФV, р144/1914; АС, МПс, Ц, ФV, р32/1915.

34 Рељић Ј., „Школовање српске омладине у Русији 1916–1918. године“, *Архивска грађа као извор за историју / Међународни научни скуп, 15–16. мај 2000. год*, Београд 2000.

35 АС, МПс, V/28/1916; АС, МПс, ФV, р5/1917.

36 Мисли се на боравак у Србији Самсона Чернова и његово снимање фото и филмском камером, али и на делове уникатног нитратног филма са скупа словенских (па и руских) новинара у Београду, који је сачуван до наших дана. АС, МИД, Албум С. Чернова; Архив Југословенске кинотеке, документарни филм „Скуп словенских новинара“.

сандра Ивановича Андрејева и сценографа Владимира Владимировича Балузакa и чак слало српске глумце на школовање у Русију.³⁷ „Андрејев је у праксу позоришне режије у Србији увео симболистичко- експресионистичка тумачења, нпр. Шекспиров „Магбет“ (1912), што је представљало важан моменат у раној фази професионализације српског позоришта“.³⁸ Према мишљењу водећег истраживача руско-српских односа у XIX и почетком XX века А.Л. Шемјакина, камен темељац за продор руске глуме на Балкан, али и дугогодишњи репер за даљу глумачку сарадњу, била је посета Београду чувеног руског глумца Александра Ивановича Сумбатова (Јужина), који је и касније сачувао присне везе са Србијом.³⁹

Најзад, у српско-руским односима у посматраном раздобљу био је још један битан, мада можда тек по први пут видљив (због релативно боље очуваности архивске грађе) контекст - везе између појединаца из Србије и Русије. Ти људи су званичним и незваничним везама, у већој или мањој мери, били повезани са магистралама политичких веза Русије и Србије и имали су и те како опипљив утицај. Последњи посланик Руске царевине у Србији Сергеј Николајевич Палеолог (1877-1933) је истакао да је почетком XX века међу припадницима руских друштвених и политичких елита био одређени број руско царских поданика српског порекла: „У мом памћењу је остала читава лепеза Срба на истакнутим положајима у руском друштву: генерал Суботић је био прво Приамурски, а затим Туркестански генерал-гувернер и командант трупа у тим областима, генерал Бабић је био шеф Кубанске регије и назначени атаман Кубанске козачке војске, Катринић је био Харковски гувернер, дворски шталмајстор, а затим сенатор; сенатори су били и Марковић, Вујић, Коростовец и Живковић, други Живковић је био дворски херолдмајстор, а трећи брат је био у пратњи Његовог Величанства Цара и генерал-мајор. У најелитнијем гардијском лаком коњичком пуку били су у чину пуковника српски колонисти: Кнежевић, касније генерал у Царској пратњи и Шевић; Булатовић је био поручник, али се замонашио. Два брата Мирковића су служили у елитном Преображенском пуку, а затим су постали вице-гувернери. Интендант-командант царског главног стана је био генерал-ађутант Максимовић; генерал Меше-тић је био начелник штаба гардијских трупа и Санкт-Петербуршке

37 АС, НП-910; АС, НП-1223; АС, НП-1544; АС, НП-2270; АС, НП-2888, итд.

38 Јовановић М., *Срби и Руси 12-21. век (историја односа)*, 145-146.

39 АС, РО, III-123, АС, МС - 264.

војне области; генерал-лајтнант Томић је био члан Савета министара унутрашњих послова; један Савић је управљао Покрајинским одсеком Министарства унутрашњих послова, а други је био прво начелник штаба жандармеријског корпуса, а затим је постао Кијевски гувернер. Било је познатих инжењера Срба на одговорним положајима: Југовић, Вукотић и Милошевић. Србин је био познати гувернер Јановић, касније сенатор. Депрерадовић је био маршал губернијског племства. Саветник губернијске владе у граду Твер био је гроф Симионић - Србин. Грофови Подгоричани - Петровићи - Далматинци служили су у војној служби; генерал Дабић био је командир једног од гардијских тешких коњичких пукова. На челу једног од пешадијских пукова био је Алкалај Карађорђевић. Већину ових људи сам лично познавао. Сви су говорили о свом српском пореклу, али су били снажно русифицирани. Интересантно је да су наша урођена љубав према Србији и таленти наведених појединаца њих промовисали у прве редове најистакнутијег руског друштвеног слоја...⁴⁰ Било је и других појединачних веза између Руса са симпатијама према Србији и Срба који су се нашли у Русији силом прилика, али и због српске вере у Русију и руски народ. И једни и други су вољно или невољно својим радом формирали и јачали слику о Русији у Србији и о Србији у Русији.⁴¹ Ове појединачне везе нису могле да остану само у домену личног или националног, већ су водиле и размени идеја које су киптале у делу омладине у Русији, али и у Србији - идеја револуције, слободе и социјалне правде.⁴² На пример, Филип Филиповић (1878-1938), Чачанин који је (1899-1904) студирао на Физичко-математичком факултету Санкт-Петербуршког универзитета, тамо се 1902. учланио у Руску социјалдемократску радничку партију (бољшевика), а 1919. године је постао један од организатора Социјалистичке радничке партије Југославије (комунисти) и био изабран за првог секретара Централног партијског одбора.⁴³

Најопипљивије привредне и личне односе Србије и Русије, Москве и Београда, чврсто испреплетане са политичким односима, можемо видети, ако у самом центру Београда кренемо од споменика

40 Палеолог С. Н., *Около власти. Очерки пережитого*, Москва 2004, 30-51.

41 АС, МС-264; АС, РО-97; АС, РО-99; АС, РО-101.

42 Перовић Л., *Српско-руске револуционарне везе: прилози за историју народњаштва у Србији*, Београд 1993; Перовић Л., *Српски социјалисти 19. века: прилог историји социјалистичке мисли*, Београд 1995.

43 Filipović F., *Revolucionarna misao i delo*, Beograd 1983.

највећег русофила у српској политици, Николе Пашића, и изађемо на Теразије. На Теразијама ћемо се наћи између две велике зграде - споменика српско-руских односа из доба независне Србије и Руске империје - између зграде - задужбине коју је подигао руски поданик и косовски Србин Сима Игуманов, који је главнину свог капитала стекао тргујући у Русији, и преко пута ње палате „Россия“, коју је подигло истоимено руско Осигуравајуће друштво и у њој отворило хотел „Москва“.⁴⁴ Ова зграда (некада највећа приватна зграда у Београду), коју су пројектовале руске и српске архитекте, и дан-данас усред главног града Србије величанственим рељефом приказује алегорију Русије. То је парадоксални споменик времена, када је Русија већ могла да своје интересе на Балкану брани оружјем, док још није изгубила свој културни утицај, али је њен економски утицај био тек у повоју.⁴⁵

44 МГБ, УР 4009, 4010, 4011.

45 Арсенјев А.Б., Тимофеев А.Ю. и др., *Русские в Сербии*, Белград 2009, 46.